

УДК 332.334.4

І. М. Семенчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

В. А. Юзик,

"Школа молодого вченого", факультет економічних наук,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.30

ПРОБЛЕМА НЕЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. Semenchuk,

Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

V. Yuzyk,

"School of a Young Scientist", The Faculty of Economics, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

THE PROBLEM OF INEFFICIENT AGRICULTURAL LAND USE OF THE MYKOLAIV REGION

Статтю присвячено дослідженню проблеми неефективного використання земель сільськогосподарського призначення. З'ясовано, що Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу і водночас катастрофічним станом земель сільськогосподарського призначення.

Проведено аналіз динаміки економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення з 2015 р. по 2017 р. Висвітлено результати агрохімічного стану ґрунтів області за показниками вмісту гумусу, рухомих фосфатів, обмінного калію. Наведено обсяги застосування органічних і мінеральних добрив під посіви сільськогосподарських культур.

У результаті дослідження авторами було визначено та обгрунтовано основні проблеми, які спричинені неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення. Охарактеризовано правовий та людський фактори, що є тими основними причинами, які призводять до проблеми неефективного використання сільськогосподарських земель, що в майбутньому може стати загрозою в регіональній безпеці області.

The article is devoted to the research of the problem of inefficient agricultural land use. It is revealed that the Mykolaiv region is characterized by the presence of sufficiently high bioproductive potential and at the same time a catastrophic condition of agricultural land.

The analysis of dynamics of economic efficiency of agricultural land use from 2015 to 2017 was carried out. It is revealed that the efficiency of agricultural land use indicates a clear dependence of cost indicators of economic efficiency on the monetary valuation of agricultural lands. Natural indicators of efficiency land use were used, which characterize the level of use of certain types of agricultural land in the production of certain types of crop and livestock products. It is proved that yield of agricultural crops are an indicator of technological efficiency of land use and labor resources, which are the causes of crop losses. Importance was the observation of some of the most informative in terms of diagnosing the degree of anthropogenic pressure on agricultural land, by fertility indicators, in particular monitoring the content of one of the main components of the soil — humus. Humus compounds are a reserve of nutrients and soil energy and determine the complex of agronomic properties of the soil, first and foremost, its fertility. The results of an agrochemical survey of soils of the region on indicators of maintenance of humus, mobile phosphates, potassium exchange are presented. Considered and analyzed the volumes of use of organic and mineral fertilizers under sowings of agricultural crops.

As a result of the research, the authors identified and substantiated the main problems caused by inefficient agricultural land use. These are high indicators of economic land use, of plowing of agricultural land, extensive use of

arable land, the processes of their degradation are intensified, soils lose their fertility. As a result of this, the productivity of crops decreases, the ecological situation worsens. Characterized by legal and human factors, which are the main reasons that lead to the problem of inefficient agricultural land use that in the future may become a threat to the region's regional security.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, земельний фонд, показники використання земель сільськогосподарського призначення, родючість ґрунту, екологічний паспорт.

Key words: agricultural land, land fund, indicators of agricultural land use, soil fertility, the ecological passport.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі в сільському господарстві Миколаївської області гостро постає проблема неефективного використання земель сільськогосподарського призначення, яка в свою чергу породжує ряд інших проблем. Внаслідок високої сільськогосподарської освоєності земель, екстенсивного використання ріллі, посилюються процеси їх деградації, ґрунти втрачають свою родючість, у результаті чого знижується урожайність культур, погіршується екологічна ситуація та інші. Підвищення значущості цієї проблеми викликано тим, що показники використання земель сільськогосподарського призначення в регіоні є одними з найвищих в Україні — розораність сільськогосподарських угідь досягає 85%. За останні три роки натуральні показники ефективності використання сільськогосподарських земель мають тенденцію до зменшення.

На відміну від інших засобів виробництва, які в міру використання зношуються і, врешті-решт, виходять з ладу, земля при ефективному її використанні постійно поліпшується, набуває нових якостей, підвищує свою родючість.

Саме тому дослідження проблеми неефективного використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області є невідкладним та вимагає негайного вирішення, що і зумовило вибір теми статті.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема ефективного використання земель сільськогосподарського призначення в Україні та в Миколаївській області була і залишається предметом уваги багатьох українських вчених, серед яких А.Г. Андрійчук, Н.М. Бавровська, В.В. Горлачук, Р.М. Гулінчук, Д.С. Добряк, О.І. Котикова, Л.О. Кримська, І.Ю. Потай, А.М. Третяк та інші. У публікаціях цих учених закладено вагоме теоретико-методологічне підґрунтя щодо ефективного використання сільськогосподарських земель. Результати досліджень науковців охоплюють широке коло питань зазначеної проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз сучасного стану використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області та визначення основних проблем, що впливають на ефективне їх використання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу. В структурі земельного фонду високою є питома вага ґрунтів чорноземного типу, що створює сприятливі умови щодо продуктивного використання сільськогосподарських земель. Ґрунти Миколаївщини представлені родючими чорноземами, звичайними в центральній частині та на північному заході, і південними чорноземами та темно-каштановими ґрунтами на півдні області [1, с. 91].

Ці особливості досліджуваного регіону відкривають великі можливості для інвестицій у сільське господарство з метою застосування індустріальних технологій, потужної та високоефективної техніки. Адаптивне сільське господарство — друга за обсягами та перша по зайнятості трудових ресурсів галузь матеріального виробництва області. Однак навіть такий потенціал, не зміг наблизити Миколаївщину не те щоб у трійку лідерів, навіть до десятки областей не дотягує. У загальному виробництві продукції сільського господарства у 2017 році за даними Держстату України Миколаївська область займає 17 місце, у тому числі продукції рослинництва — 15, продукції тваринництва — 22 місце відповідно [2, с. 50]. Це свідчить про неефективне використання земель сільськогосподарського призначення, тому дана проблема в регіоні набуває особливої актуальності.

Станом на 01.01.2018 в області питому вагу мають землі сільськогосподарського призначення 2458,5 тис. га, друге місце займають ліси та лісовкриті площі — 124,5 тис. га, відповідно на третьому — території покриті водними об'єктами — 128,8 тис. га (табл. 1).

Аналізуючи структуру земельного фонду Миколаївської області, можемо відзначити, що

Таблиця 1. Структура земельного фонду Миколаївської області станом на 01.01.2018

Основні види земель та угідь	2015		2016		2017		2017 до 2015, тис. га
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	
Сільськогосподарські землі	2458,5	100	2458,5	100	2458,5	100	0
у тому числі:							
1. Сільськогосподарські угіддя	2006,0	81,6	2006,0	81,6	2005,8	81,59	-0,2
з них:							
рілля	1699,2	69,12	1699,5	69,13	1699,7	69,14	0,5
перелоги	3,1	0,12	3,1	1,45	3,1	0,13	0
багаторічні насадження	35,7	1,45	35,7	1,45	35,7	1,45	0
сіножаті і пасовища	268,2	10,91	267,9	10,9	267,9	10,9	-0,3
2. Ліси і інші лісовкриті площі	124,6	5,07	124,5	5,06	124,5	5,06	-0,1
3. Забудовані землі	98,9	4,03	99,0	4,03	99,0	4,03	0,1
4. Відкриті заболочені землі	21,0	0,85	21,1	0,86	21,1	0,86	0,1
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, кам'яністі місця інші)	30,8	1,25	31,0	1,26	31,0	1,26	0,2
Території, що покриті поверхневими водами	128,8	5,24	128,8	5,2	128,8	5,2	0

Джерело: сформовано авторами за даними Держгеокадастру та Держстату України [2].

за останні 3 роки загальна площа сільськогосподарських земель не змінилася та становить 2458,5 тис. га. Але площа сільськогосподарських угідь зменшилася від 2006,0 тис. га у 2015 р. до 2005,8 тис. га у 2017 р., тобто на 0,2 тис. га (табл. 1). Площі ріллі збільшилася на 0,5 тис. га, але порівнюючи 2016 та 2017 рр., то можна побачити, що ця площа зменшилася на 0,2 тис. га. Здавалося, що це не значні скорочення, однак слід мати на увазі загальну тенденцію і скорочення цієї категорії земель. Причини цих змін зумовлені значним використанням земель для несільськогосподарських потреб, перш за все містобудівних. Зростання частки забудованих земель (площа збільшилась на 0,1 тис. га) пов'язано з розширенням масштабів приватного будівництва поблизу великих міст, міських агломерацій, з активізацією житлового будівництва та розширенням меж великих міст [3, с. 55]. Також причиною змін є збільшення відкритих заболочених земель, земель без та з

незначним рослинним покривом.

Результативність сільськогосподарського виробництва значною мірою зумовлена структурою земельних угідь та посівних площ (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать, що коефіцієнт господарського використання землі, який характеризує відношення площі сільськогосподарських угідь до всієї земельної площі області, протягом трьох років залишається незмінним. Цей показник є одним з найбільших в Україні та значно перевищує екологічно обгрунтовані межі. Відношення ріллі до загальної земельної площі в середньому складає 0,69 при майже однаковій площі ріллі в згадуваних роках. Коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь складає 0,85.

Коефіцієнт використання ріллі, який представляє відношення площі посівів до площі ріллі коливається від 0,90 до 0,92. Цей показник 10 років назад складав 0,78, що на 15,2% менше ніж в 2017 році [4, с. 83]. Це свідчить про те, що протягом 10 років стан земель сільськогосподарського призначення не відповідає вимогам ефективного їх використання. Питома вага культур, що вимагають інтенсивного обробітку, у 2017 році перевищує аналогічний показник у 2015 році на 6,7%, що зумовлено недосконалістю посівних площ. У 2009 році питома вага культур дорівнювала 35,7%.

У ринкових умовах важливим принципом використання земель сільськогосподарського призначення є господарська доцільність залучення їх у

Таблиця 2. Показники використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області станом на 01.01.2018

Показники	Правило розрахунку показника	Роки		
		2015	2016	2017
Коефіцієнт господарського використання землі (сільськогосподарська освоєність)	Площа сільськогосподарських угідь/Загальна земельна площа	0,82	0,82	0,82
Коефіцієнт розораності території	Площа ріллі/Загальна земельна площа	0,69	0,69	0,69
Коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь	Площа ріллі/Площа сільськогосподарських угідь	0,85	0,85	0,85
Коефіцієнт використання ріллі	Посівна площа сільськогосподарських угідь/Площа ріллі	0,92	0,90	0,92
Питома вага культур, що вимагають інтенсивного обробітку	Сума площ інтенсивних культур/Посівна площа сільськогосподарських культур *100%	41,6	47,0	44,6

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

Таблиця 3. Динаміка економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області, 2015–2017 рр.

Показники	Роки			
	2015	2016	2017	2017 до 2015, %
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	2006,0	2006,0	2005,8	99,99
Посівні площі сільськогосподарських культур, тис. га	1563,1	1533,4	1560,0	99,80
Площа, з якої зібрано врожай сільськогосподарських культур, тис. га				
Культури зернові та зернобобові	948,2	834,2	874,9	92,27
Цукровий буряк (фабричний)	1,5	3,6	2,3	153,33
Соняшник	475,6	558,5	532,6	111,98
Картопля	18,9	19,0	18,9	100,0
Культури овочеві	19,4	19,1	19,1	98,45
Культури плодові та ягідні	5,0	4,8	4,7	94,0
Урожайність, ц з 1 га				
Культури зернові та зернобобові	30,5	32,7	30,6	100,33
Цукровий буряк (фабричний)	572,4	591,2	423,2	79,93
Соняшник	19,7	20,8	16,4	83,25
Картопля	103,8	141,5	96,8	93,26
Культури овочеві	248,6	263,1	290,2	116,73
Культури плодові та ягідні	71,9	66,7	62,5	86,93
Валовий збір, тис. тонн				
Культури зернові та зернобобові	2896,4	2725,5	2674,6	92,34
Цукровий буряк (фабричний)	85,4	210,4	95,7	112,06
Соняшник	938,7	1162,3	875,8	93,30
Картопля	196,1	268,4	183,0	93,32
Культури овочеві	483,0	500,9	554,5	114,80
Культури плодові та ягідні	35,6	31,1	28,6	80,34
Грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь, тис. грн				
	21967,54	26360,16	27078,16	123,26
Валова продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн				
	503,8	672,8	691,1	137,17
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц				
Молока	171,4	170,3	170,6	99,5
Приросту великої рогатої худоби	6,3	6,4	6,5	103,17
Вироблено на 100 га ріллі, ц				
Зернових та зернобобових культур	1704,6	1603,7	1573,6	92,31
Цукрових буряків	50,3	123,8	56,3	111,93
Приросту свиней	6,9	5,9	5,5	79,71
Вироблено на 100 га посіву зернових та зернобобових				
Приросту птиці, ц	7,9	8,8	7,1	89,87
Яєць, тис. шт.	29962,0	32546,2	28883,3	96,4
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %				
Культури зернові та зернобобові	33,6	34,6	25,7	-
Цукровий буряк (фабричний)	61,1	62,8	50,0	-
Соняшник	0,4	-4,8	-15,1	-
Картопля	7,3	-29,6	-9,3	-
Культури овочеві	40,8	24,0	26,5	-
Культури плодові та ягідні	13,5	-7,3	-11,1	-

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

виробництво, яка характеризується окупністю затрат на вирощування сільськогосподарських культур. Основними чинниками підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві є: продуктивність сільськогосподарського виробництва; система землеробства; родючість землі [3, с. 57].

На сучасному етапі спостерігається стала тенденція до зниження ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області. Узагальнені дані щодо показників економічної ефективності використання цих земель в області наведені в таблиці 3.

За даними таблиці 3 можна зробити висновки, що в Миколаївській області сільськогосподарські землі використовуються неефективно, незважаючи на те, що в регіоні зосереджені достань великі масиви сільськогосподарських угідь — 2006,0 тис. га у 2015 р. та 2005,8 у 2017 р. Зменшення площі сільськогосподарських угідь за досліджуваний період призвело до зменшення посівних площ сільськогосподарських культур. Так, у 2017 році вона становила 1560,0 тис. га, що на 0,2 % менше, ніж у 2015 році. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у 2017 році істотно відрізняється від структури 2015 року. Значно скоротились

посівні площі зернових та зернобобових культур (на 73,3 тис. га), плодово-ягідних культур (на 0,3 тис. га) та цукрових буряків (у порівнянні з 2016 р. — на 1,3 тис. га). Посівна площа соняшнику, натомість збільшилась у 2017 році проти 2015 року на 11,98%, або на 57 тис. га. Слід зазначити, що соняшник — це культура інтенсивного землеробства, яка у значній кількості виносить поживні речовини з ґрунту, тому збільшення площ під його посіви без належного дотримання агротехнічних вимог призводить до зниження родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення.

Розмір валового збору продукції сільськогосподарства у фізичному виразі свідчить про значне зниження рівня використання сільськогосподарських земель в області. Так, валовий збір зернових та зернобобових культур, соняшнику, картоплі та плодово-ягідних культур у 2017 році зменшився у середньому на 10,18%. Та лише у двох сільськогосподарських культур відбулась позитивна динаміка — збільшення валового збору на 10,3 тис. га цукрового буряку та 71,5 тис. га у овочевих культурах.

Аналіз ефективності використання використання земель сільськогосподарського призначення свідчить про чітку залежність вартісних показників економічної ефективності від грошової оцінки сільгоспугідь. Так, у 2017 році грошова оцінка сільськогосподарських угідь складала 27078,16 тис. грн, що на 5110,62 тис. грн або на 23,26% більше, ніж грошова оцінка одного гектара відповідних угідь у 2015 році. Водночас виробництво валової продукції на 100 гектар сільськогосподарських угідь у 2017 році більше за аналогічний показник 2015 року відповідно на 37,17%. Це свідчить про те, що кількість одержаної продукції в повній мірі залежить від грошової оцінки угідь, на яких ця продукція вироблена.

Щодо натуральних показників ефективності використання землі, які характеризують рівень використання певних видів сільськогосподарських угідь при виробництві окремих видів продукції рослинництва і тваринництва, то у 2015 році вони теж більші, ніж у 2017 році (див. табл. 3).

Слід зазначити, що рівень виробництва приросту великої рогатої худоби більший у 2017 році порівняно з 2015 роком лише на 3,17%, що є дуже низьким в порівнянні з іншими регіонами, а свинини у 2017 році порівняно з 2015 роком зменшився на 20,29%. Причиною цього є спад загального обсягу виробництва тваринницької продукції в 2016 та 2017 роках, зумов-

лений незначним збільшенням поголів'я великої рогатої худоби, зменшенням свиней та ін. Така ситуація пояснюється, перш за все, погіршенням кормової бази тваринництва в результаті досить низької питомої ваги кормових культур у загальній площі посіву сільськогосподарських культур, низькими закупівельними цінами на тваринницьку продукцію.

Про економічну ефективність виробництва продукції рослинництва свідчать і показники ефективності по окремих культурах. За результатами таблиці 3 можна зробити висновок, що найбільш рентабельними культурами як в 2015 так і в 2017 роках є зернові та зернобобові культури, цукровий буряк та овочеві культури. У 2016 та 2017 роках найбільш збитковими культурами є картопля, плодово-ягідні культури та соняшник, хоча останній у контексті збіднення ґрунтів на вміст у них гумусу накладає обмеження його площі у структурі посівів.

Що стосується урожайності згадуваних культур у 2017 р. до 2015 р., то вона має тенденцію до зменшення: по плодово-ягідних культурах на 13,07%, урожайність цукрових буряків зменшилась на 20,07%, соняшнику та картоплі — на 16,75% та 6,74% відповідно. Має тенденцію до збільшення: по овочевих культурах на 16,73%, а по зернових та зернобобових на 0,33% в порівнянні з 2015 роком. Але якщо порівнювати урожайність зернових та зернобобових культур у 2017 році до 2016 року, то слід відмітити, що урожайність навпаки зменшилась на 6,4%.

На сьогодні у більшості господарств області високий урожай сільськогосподарських культур одержують в основному за сприятливих природно-кліматичних умов, без належної науково-обґрунтованої системи їх вирощування. Показники урожайності основних сільськогосподарських культур не відповідають потенційним можливостям рослин і тварин.

Як відомо, зібрати вирощений урожай без втрат неможливо, але зменшити його можна завдяки ефективного та раціонального використання техніки та трудових ресурсів [5, с. 63].

Всі втрати врожаю можна поділити на такі групи [6]:

— біологічна (агрономічна) — неправильний добір сортів відповідних культур, за їх біологічними властивостями, неправильне визначення термінів збору, недостатня боротьба з шкідниками та хворобами культурних рослин;

— технічна — конструктивні недоліки машин у цілому, або їх окремих робочих органів, незадовільний стан агрегатів, несвоєчасна за-

міна зношених деталей і т.д. Нераціональні способи збору, порушення оптимальних технологічних регулювань машин, технологічних процесів з різних причин, відсутність потоковості при збиранні врожаю, погана підготовка поля до скошування, неправильна розбивка поля на ділянки;

— природно-господарська — невдалий вибір поля по відношенню до розміщення, рельєфу, родючості, затягування строків збирання урожаю, незадовільне обслуговування і забезпечення складальних агрегатів паливом, водою, транспортними засобами, низьким контролем якості робіт;

— економічна — система оплати роботи, що не враховує зацікавленості всіх працівників у зниженні втрат урожаю;

— особистісно-професійна — низький кваліфікаційний рівень працівників та їх безграмотність у виборі оптимальних режимів роботи і регулювання.

Всі вищеперераховані причини втрат урожаю в області спричинені неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення, в результаті чого відбувається зниження родючості ґрунту. Це може стати загрозою в регіональній безпеці Миколаївської області в майбутньому.

За умови погіршення загального стану використання сільськогосподарських земель зусилля суспільства мають бути спрямовані на призупинення негативних процесів у сфері господарського освоєння земель, екологізацію землеробства та пошук більш адекватних способів збільшення виробництва продовольчих ресурсів.

У Миколаївській області за останні роки збільшилися площі солонцюватих та змитих ґрунтів. У регіоні налічується близько 6,7 тис. га слабокислих ґрунтів (рН 5.1—5.5), які поширені, головним чином, у південній та південно-східній частині. Засолених та солонцюватих ґрунтів нараховується 39,9 тис. га. Значна їх частина розташована на зрошуваних землях Жовтневого, Снігурівського, Вознесенського та інших районів, по долинах великих і малих річок, балок, а також у південно-східній частині області. Крім того, в області нараховується майже 200 тис. га залишково-солонцюватих ґрунтів, які в ґрунтовому поглинаючому комплексі мають низький вміст. Фізичні якості цих ґрунтів дуже погіршені, що є причиною утворення поверхневої кірки, яка утруднює обробіток посівів. Це переважно землі Очаківського, Березанського, Миколаївського, Березне-

Таблиця 4. Динаміка вмісту основних показників родючості ґрунтів за турами обстежень

Роки обстеження	Тур обстеження	Площа, тис. га	Вміст гумусу, %	Середньозважений вміст мг на 1 кг ґрунту	
				рухомого фосфору	обмінного калію
1986-1990	V	1639,4	3,71	95	167
1991-1995	VI	1436,2	3,41	95	163
1996-2000	VII	1415,4	3,26	91	152
2001-2005	VIII	1040,1	3,22	97	157
2006-2010	XI	1886,3	3,20	104	176
2011-2015	X	1473,2	3,24	110	195

Джерело: сформовано авторами за даними [8; 9].

гуватського, Снігурівського та Жовтневого районів [7, с. 539]. Винні в цьому ті землевласники та землекористувачі, які після збирання врожаю не дбають про поновлення поживних речовин у ґрунті та не використовують заходи із захисту сільськогосподарських угідь від ерозії, засолення тощо.

На сьогодні Миколаївська філія державної установи "Інститут охорони ґрунтів України" повністю завершила X тур агрохімічного обстеження ґрунтів області. Важливе значення мають спостереження за окремими, найбільш інформативними, з точки зору діагностики ступеня антропогенного тиску на землі сільськогосподарського призначення, показниками родючості, зокрема спостереження за вмістом одного з головних компонентів ґрунту — гумусу. Гумусові сполуки є резервом поживних речовин та енергії ґрунту і визначають комплекс агрономічних властивостей ґрунту, перш за все, його родючість. Динаміка показників вмісту гумусу (табл. 4) свідчить про подальшу дегуміфікацію земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області.

Агрохімічними дослідженнями 2011—2015 рр. встановлено, що середньозважений вміст гумусу в орному шарі знаходиться на рівні 3,24%. Незважаючи на деяке підвищення середньозваженого показника вмісту гумусу з 3,20 до 3,24% (табл. 4), можна стверджувати, що дегуміфікація ґрунтів Миколаївської області прогресує, про що свідчить показник балансу гумусу. Тобто баланс гумусу від'ємний — мінус 0,63 т/га, і цей показник з кожним роком продовжує зростати. Територія порушених земель по регіону станом на 01.01.2018, відповідно до екологічного паспорту, складає 8,254 тис. га [9]. Площа деградованих земель — 44,72 тис. га, малопродуктивних — 4,56 тис. га. Ці землі потребують невідкладної консервації протягом довгих років. З упевненістю можна стверджувати, що площі малопродуктивних та деградованих

Таблиця 5. Внесення мінеральних та органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур в Миколаївській області

Показник	Роки		
	2015	2016	2017
Мінеральні добрива			
Усього, тис.т	50,0	64,8	82,8
на 1 га посівної площі, кг	55	72	89
Органічні добрива			
Усього, тис.т	111,3	143,0	95,7
на 1 га посівної площі, т	0,1	0,2	0,1

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

земель насправді у 5—6 разів більші. Це можна пояснити тим, що визначити фактичну площу цих земель в розрізі державної та приватної власності, непридатність їх для вирощування сільськогосподарських культур на даний час можливо тільки при проведенні землепорядних робіт з інвентаризації земель та їх ґрунтового обстеження. У 2017 році кошти на виконання зазначених робіт не виділялися.

У Миколаївській області існують ще дві основні причини зниження вмісту гумусу в ґрунтах: перша — це результат переваги мінералізації гумусу над його надходженням і гуміфікацією свіжої органічної речовини, ці втрати називають біологічними; друга — процеси ерозії ґрунтів (механічні втрати) [10, с. 149]. Обсяги внесення мінеральних та органічних добрив наведені в таблиці 5.

Аналіз даних таблиці 5 свідчить, що використання мінеральних добрив у 2015—2017 роках не відповідає вимогам землеробства: при обсязі внесення в середньому 72 кг діючої речовини на гектар посівів не забезпечується потреба сільськогосподарських культур у поживних речовинах для формування запланованого врожаю та відтворення родючості ґрунтів. Водночас викликає занепокоєння позитивна тенденція збільшення обсягів внесення мінеральних добрив при зниженні обсягів органічних. При такому рівні застосування добрив у землеробстві баланс поживних речовин став від'ємним. З метою компенсації недостатньої кількості гною, який вносився на рівні 0,1—0,2 т на гектар, в якості органічних добрив на полях необхідно залишати нетоварну частку врожаю: соломі, яка знижує щільність ґрунту, підвищує її біологічну активність, подрібнені стебла соняшника та інші післяжнивні рештки, які після приорювання забезпечать умову підвищення родючості ґрунту.

На сучасному етапі в Миколаївській області можна виділити 2 основних фактори, що призводять до неефективного використання зе-

мель сільськогосподарського призначення. Це правовий та людський.

Правовий фактор: належним чином не розробляються та не виконуються загальнодержавні, регіональні програми охорони та використання земель сільськогосподарського призначення, відтворення родючості ґрунтів; відсутність якісного контролю з боку держави за рівнем використання земель сільськогосподарського призначення в регіонах; порушення на вищому рівні земельного законодавства; недотримання землевласниками та землекористувачами основних законів землеробства та правил щодо використання сільськогосподарських земель встановленими в Земельному кодексі України (ЗКУ) від 25 жовтня 2001 року. Також сюди можна віднести недосконалу земельну реформу без врахування конкретних економічних, соціальних і екологічних умов та без належного землепорядного обґрунтування.

Людський фактор: незадовільний стан землевпорядної освіти, що призводить до низького кваліфікаційного рівня працівників та їхньої безграмотності; споживацьке ставлення до землі, намагання якнайбільше від неї взяти і якнайменше їй повернути.

ВИСНОВКИ

Отже, у ході дослідження було виявлено, що Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу і водночас катастрофічним станом земель сільськогосподарського призначення. Після проведення аналізу сучасного стану використання цих земель було визначено ряд проблем, що спричинено неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення. Це високі показники сільськогосподарської освоєності, розораності сільськогосподарських угідь, екстенсивне використання ріллі, посилюються процеси їх деградації, ґрунти втрачають свою родючість, у результаті чого знижується урожайність культур, погіршується екологічна ситуація та інші. Правовий та людський фактори є тими основними причинами, які призводять до проблеми неефективного використання сільськогосподарських земель, що в майбутньому може стати загрозою в регіональній безпеці Миколаївської області. Тому для підвищення продуктивності земель сільськогосподарського призначення, для покращення ефективності їх використання та для поліпшення якості ґрунтів необхідно проводити ряд заходів агротехнічного та правового характеру, що і потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2017 році / Управління екології та природних ресурсів Миколаївської обласної державної адміністрації. — Миколаїв, 2018. — 205 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://prodecologyportal.kitsoft.kiev.ua/files/docs/Reg.report/Нацдоп_Миколаївська%20область_2016.pdf

2. Сільське господарство України 2017: стат. зб. / За ред. О.М. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2018. — 245 с.

3. Бавровська Н.М. Проблеми використання та охорони сільськогосподарських земель в сучасних умовах / Н.М. Бавровська, О.В. Боришкевич // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2016. — № 1-2. — С. 53—61.

4. Лазарева О.В. Проблеми підвищення ефективності використання земельних ресурсів / О.В. Лазарева // Економічний вісник Національного гірничого університету. — 2009. — № 3. — С. 80—87.

5. Бутенко Є.В. Продуктивний потенціал земель та принципи його оцінки в Україні / Є.В. Бутенко, Р.А. Харитоненко // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2017. — № 1. — С. 58—65.

6. Причини виникнення втрат врожаю зернових культур [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://selhoztehnika.com.ua/uk/poradi/prichini-viniknennya-vtratvrozhayu-zernovikh-kultur.html>

7. Котикова О. І. Впровадження заходів по охороні та підвищенню родючості ґрунтів в сільськогосподарських підприємствах / О.І. Котикова, Ю.Г. ЗAUDальська, В.Ю. Глущенко // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — № 9. — С. 538—541.

8. Агрохімічне обстеження сільськогосподарських угідь / Державна установа "Інститут охорони ґрунтів України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iogu.gov.ua/pasportizaciya/ahrohimichne-obstzhennya-silskohospodarskyh-uhid/>

9. Екологічний паспорт Миколаївської області 2018 / Управління екології та природних ресурсів Миколаївської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ecolog.mk.gov.ua/ua/ecoreports/ecopassport/>

10. Кримська Л.О. Земельно-ресурсний потенціал як основа ефективного використання земель сільськогосподарського призначення / Л.О. Кримська, М.О. Коваль // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. — 2013. — № 6. — С. 148—151.

References:

1. The official site of Department of Ecology and Natural Resources of the Mykolayiv Regional State Administration (2018), "Regional report on the state of the environment in Mykolaiv region in 2017", available at: https://prodecologyportal.kitsoft.kiev.ua/files/docs/Reg.report/Нацдоп_Миколаївська%20область_2016.pdf (Accessed 7 December 2018).

2. State Statistics Service of Ukraine (2018), Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2017. Statystychnyj zbirnyk [Agriculture of Ukraine 2017. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

3. Bavorovska, N. M. and Boryshkevych, O. V. (2016), "Problems of use and protection of agricultural lands in modern conditions", Zemleustrij, kadastr i monitorynh zemel', vol. 1—2, pp. 53—61.

4. Lazarieva, O. V. (2009), "Problems of increasing the efficiency of use of land resources", Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho hirnychoho universytetu, vol. 3, pp. 80—87.

5. Butenko, Ye. V. (2017), "Productive potential of land and principles of its assessment in Ukraine", Zemleustrij, kadastr i monitorynh zemel', vol. 1, pp. 58—65.

6. The official site of Agrotehnika-Plus (2018), "Causes of crop loss of grain crops", available at: <http://selhoztehnika.com.ua/uk/poradi/prichini-viniknennya-vtratvrozhayu-zernovikh-kultur.html> (Accessed 7 December 2018).

7. Kotykova, O. I. Zaudalska, Yu. H. and Hlushchenko, V. Yu. (2016), "Implementation of measures for the protection and enhancement of soil fertility in agricultural enterprises", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol. 9, pp. 538—541.

8. The official site of State Institution "Institute of Soil Protection of Ukraine" (2018), "Agrochemical survey of agricultural lands", available at: <http://www.iogu.gov.ua/pasportizaciya/ahrohimichne-obstzhennyasilskohospodarskyh-uhid/> (Accessed 8 December 2018).

9. The official site of Department of Ecology and Natural Resources of the Mykolayiv Regional State Administration (2018), "Environmental passport of Mykolaiv region in 2018", available at: <http://ecolog.mk.gov.ua/ua/ecoreports/ecopassport/> (Accessed 8 December 2018).

10. Krymska, L. O. and Koval, M. O. (2013), "Land resource potential as the basis for the effective use of agricultural land", Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, vol. 6, pp. 148—151.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.